

Bouwstenen voor een Beleidsnota Cultuurhistorie van de gemeente Loon op Zand

Het beoogd maatschappelijk effect van het vaststellen van een Beleidsnota Cultuurhistorie Loon op Zand met bijbehorende beleidskaart is dat men zich zowel organisatiebreed als maatschappelijk bewust is van het archeologisch- en cultuurhistorisch erfgoed in de gemeente Loon op Zand. Het vaststellen van de Beleidsnota Cultuurhistorie Loon op Zand is van belang, omdat Rijk, provincies en gemeenten geconfronteerd worden met een nieuwe rol en voorschriften op het gebied van archeologie en ruimtelijke ordening. Gemeenten zijn verplicht een eigen gemeentelijk archeologiebeleid te ontwikkelen.

Bij het ontwikkelen van ruimtelijk beleid moet het belang van behoud van archeologische en cultuurhistorische waarden vanaf het begin onderdeel zijn van de besluitvorming. Voor toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen dient er informatie beschikbaar te zijn over de archeologische en cultuurhistorische waarden. Deze informatie kan worden gebruikt voor het opstellen van beeldkwaliteitplannen en actualisatie van bestemmingsplannen en het voeren van ruimtelijke procedures. Nagegaan moet worden in hoeverre de Provincie Noord-Brabant toetst op integratie van archeologische/cultuurhistorische waarden in de ruimtelijke ordening. In de Provinciale Structuurvisie (januari 2011) vinden we er weinig over.

Het volgende is samengesteld naar aanleiding van bestudering van Beleidsnota's Cultuurhistorie van de gemeenten Langendijk (2011), Tiel (2011) en Heerenveen (2010).

Wat moet er in een beleidsnota Archeologie en Cultuurhistorie aan de orde komen?

1. Ontstaangeschiedenis

Een Beleidsnota Cultuurhistorie moet een beschrijving bevatten van de ontstaangeschiedenis en van de cultuurhistorische waarden (archeologie, monumenten en historische geografie) in de drie kernen van Loon op Zand. De wettelijke kaders voor het gemeentelijke cultuurhistorische beleid zullen ook opgenomen moeten worden in de beleidsnota. De gemeente is op grond van de Monumentenwet 1988 (herzien in 2007 n.a.v. het Verdrag van Malta) verplicht om de wettelijke taken uit te voeren op het gebied van vergunningverlening en handhaving voor rijksmonumenten. Een nieuwe wettelijke taak is het archeologiebeleid. Sinds de invoering van de Wet op de archeologische monumentenzorg (9-8-2007) is de gemeente verplicht bij ruimtelijke ontwikkelingen rekening te houden met de mogelijke aanwezigheid van archeologische waarden.

In de Beleidsnota moeten daarom diverse aanbevelingen opgenomen worden met betrekking tot de uitvoering van de wettelijke gemeentelijke taken voor monumenten- en archeologiebeleid en met betrekking tot facultatieve zaken, waarvan de gemeenteraad zelf kan besluiten deze uit te voeren of niet.

Een beleidsnota Cultuurhistorisch Erfgoed behelst daarom de speerpunten van gemeentelijk beleid. Dat zijn de waarden die de gemeentelijke cultuurhistorische identiteit kunnen versterken met het oog op de toekomst. Hieronder vallen de omgangsregels met betrekking tot de aanwezige bewoningssporen en ontwikkeling van de nederzettingsgeschiedenis, verkavelingspatronen en waterlooppatronen vanaf de vroegst bekende perioden en de historische evolutie van dat alles tot in onze tijd. Al deze waarden zouden opgesomd moeten worden in een Archeologische en Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW) die voor de gemeente Loon op Zand nog niet is vastgesteld.

2. Bestemmingsplannen

In het kader van de archeologische monumentenzorg spelen gemeentelijke bestemmingsplannen een centrale rol. Om de archeologische belangen in voldoende mate te laten meewegen in ruimtelijke ordeningsprocedures is het op grond van de Monumentenwet 1988 verplicht in bestemmingsplannen met het archeologisch aspect rekening te houden. Als in deze beleidsnota ook de cultuurhistorische geografische waarden als van groot belang worden bestempeld, kunnen ook deze bij de actualisering van het gemeentelijk beleid worden betrokken. Sterker nog: De historische gelaagdheid zou uitgangspunt moeten zijn bij iedere planvorming. De cultuurhistorie moet vanaf het begin van het

proces bij planvorming en ontwikkelingen betrokken worden. Samenwerking tussen vertegenwoordigers van alle relevante disciplines en inschakeling van lokale cultuurhistorische deskundigheid (heemkundekringen) zou daarbij voorop moeten staan.

Binnen de gemeente vigeert waarschijnlijk nog een aantal verouderde bestemmingsplannen, waarin de cultuurhistorie en archeologie nog geen plaats hebben. Als dat zo is, is dat verontrustend.

Bestemmingsplannen dienen eens in de tien jaar geactualiseerd worden volgens de nWro. Dit biedt een uitstekende gelegenheid om de cultuurhistorische waarden binnen de gemeente opnieuw te inventariseren en indien noodzakelijk te herwaarderen. Dit is noodzakelijk vanwege de ontwikkelingen die in de tussenliggende jaren plaatsvinden en invloed hebben op de cultuurhistorische waarden. Zo kunnen bij archeologische onderzoeken nieuwe vindplaatsen aan het licht komen of kunnen bekende vindplaatsen door nieuwe wetenschappelijk inzichten anders gewaardeerd worden.

De in ontwikkeling zijnde Cultuurhistorische Waardenkaart voorziet in een inventarisatie van de archeologische en historisch-geografische waarden, waarbij rekening is gehouden met de actuele behoudwaardigheid en eventuele herbestemmingsmogelijkheden van deze waarden.

Wanneer aldus de instandhouding van de cultuurhistorische identiteit tot integraal onderdeel van het ruimtelijk kwaliteitsbeleid wordt gemaakt, heeft dit tot gevolg dat aandacht besteed moet worden aan bekende en vermoede archeologische en historisch-geografische waarden bij het opstellen of wijzigen van bestemmingsplannen.

3. Structuurvisie

In het kader van de nWro die op 1 juli 2008 in werking is getreden heeft de gemeenteraad de plicht een Structuurvisie vast te stellen voor een goede ruimtelijke ordening van het gemeentelijk grondgebied. Hierin worden de hoofdpunten van het integraal ruimtelijk beleid neergelegd en er wordt aangegeven hoe de raad verwacht het beleid te gaan uitvoeren. De integratie van cultuurhistorische belangen in de ruimtelijke ordening zal in de structuurvisie een plaats moeten krijgen.

Nagegaan moet worden in hoeverre in de Structuurvisie van de gemeente Loon op Zand 2004 de zorg voor archeologische en cultuurhistorische waarden voldoende gewaarborgd is. Deze totale structuurvisie hebben wij via de website niet kunnen vinden, wel een van een deelgebied (Sweensstraat-West). Daarbij wordt wel gerefereerd aan de landschappelijke en cultuurhistorische waarden, maar dat wordt verder niet uitgewerkt.

Het is van groot belang, dat in deze beleidsnota dan wel in een nadere verordening op korte termijn de handelwijze met betrekking tot archeologische en historisch geografische belangen voor het gehele gemeentelijk grondgebied op uniforme wijze vastgelegd wordt.

4. Grondbeleid

Cultuurhistorie hoort thuis in het gemeentelijk grondbeleid en aandacht voor archeologie is daarbij een verplichting. Daarom moet de archeologie verankerd worden in het proces rond het grondbeleid. Zo moet in contracten de archeologie vermeld worden mede met betrekking tot het principe 'de verstoorder betaalt'. Ook in de exploitatieverordening moet ook de archeologie opgenomen worden. Dat kan betekenen, dat het gronduitgiftebeleid aangepast moet worden, dat de archeologie als kostensoort in overeenkomsten en in de gronduitgifteprijs wordt opgenomen. Ook in bestemmingsplannen, projectplannen en exploitatieplannen moet de archeologie c.q. cultuurhistorie als kostensoort opgenomen worden.

5. Beeldkwaliteitplan

In het beeldkwaliteitplan wordt aandacht besteed aan de landschapsstructuur, de cultuurhistorische waarden en de relatie tussen nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen en de bestaande karakteristieken van een gebied. Door een dergelijk beeldkwaliteitplan zorgvuldig vorm te geven kunnen in de nieuwe ruimtelijke plannen de cultuurhistorische waarden op een volwaardige wijze worden afgewogen en meegenomen naar de toekomst. Het gaat er daarbij niet zozeer om alle cultuurhistorische waarden te behouden, maar wel om hier met respect mee om te gaan en zoveel mogelijk een inspiratie te laten zijn voor ruimtelijke vernieuwing. Overleg met plaatselijke cultuurhistorische deskundigheid (heemkundekringen) dient daarbij een wezenlijk element te zijn.

6. Behoud

Behalve het aanwijzen van archeologische en cultuurhistorische monumenten kan de gemeente behoud en inpassing in het ruimtelijke proces bevorderen door inpassing van monumenten in het stedenbouwkundige ontwerp te stimuleren met aandacht voor informatie-, belevingswaarde en zichtbaarheid en door andere bouw- en funderingstechnieken te (laten) onderzoeken.

7. Verkoop en verbouwingen

Ook voor de bouwkundige monumenten dienen de archeologische en cultuurhistorische waarden verankerd te zijn in het proces bij verbouwingen en verkoop van panden. Gedacht kan worden aan het opnemen van de status en voorwaarden bij de verkoop van gemeentelijk bezit en het schrijven van een programma van eisen op grond van de waarden van het monument bij het ontwerpen van verbouwingsprogramma's.

8. Gemeentelijke monumentencommissie

De monumentencommissie (wettelijke taak) moet integraal betrokken zijn in het beleid van rond Ruimtelijke Ordening van de gemeente Loon op Zand. Het hebben van een monumentencommissie is een wettelijke verplichting. Men kan deze dus niet zomaar opheffen vanwege financiële tekorten. Deze commissie moet immers het college adviseren met betrekking tot alle in de onderhavige beleidsnota genoemde beleidsterreinen.

9. Cultuurhistorische waardenkaart (CHW)

In de jaren 2010-2012 is gepoogd om ook voor de gemeente Loon op Zand tot een Cultuurhistorische Waardenkaart te komen, die een uitputtend overzicht zou geven van alle archeologische en cultuurhistorische waarden in de gemeente. Deze zou als het goed is ook de voormalige gemeentelijke monumentenlijst bevatten.

Het door Erfgoed Brabant genomen initiatief om voor de gemeenten, die nog niet over een CHW beschikten, tot deze kaart te komen, is uitgelopen op een zeer onvolledig resultaat, omdat het uit één persoon bestaande ingeschakelde bureau, het materiaal, dat door de lokale deskundigen was aangedragen, slechts ten dele verwerkt heeft.

10. Heemkundekringen

Omdat een volledige CHW voor de gemeente Loon op Zand nog ontbreekt, is het nodig om naast de door de gemeente samengestelde lijsten (bv. van grote en kleine monumenten, van bomen i.v.m. het beleid kapvergunningen) ook de door de heemkundekringen en amateurarcheologen aangedragen inventarisaties (bv. van landschappelijke en bouwhistorische elementen) te betrekken in de uiteindelijke lijst van archeologische en cultuurhistorische erfgoed, die bij de te ontwerpen Beleidsnota Cultuurhistorie behoort. Dit betekent dat de amateurarcheologen heemkundekringen (ook als kostenpost) betrokken zullen moeten blijven bij een aantal gemeentelijke procedures, waarbij archeologie en cultuurhistorie in het geding zijn, zoals ook bij de samenstelling van bouwhistorische verwachtingskaarten.

Hieruit kan de conclusie getrokken worden, dat de gemeente Loon op Zand een wegbezuinigen van de wettelijk verplichte Monumentencommissie niet kan verantwoorden, maar evenmin een opheffen van de bestaansvoorwaarden van de lokale deskundigheid, die aanwezig is in de heemkundekringen.

11. Toevalsvondsten

Wie anders dan bij het doen van opgravingen een vondst doet waarvan hij weet of vermoedt dat die archeologisch van waarde is, heeft de plicht de vondst zo spoedig mogelijk te melden bij, in principe, de minister van OCW (Monumentenwet art. 53). De praktische uitvoering hiervan ligt bij het provinciale depot voor bodemvondsten: toevalsvondsten kunnen hier worden aangemeld waarna het depot de melding naar rijksniveau voor zijn rekening neemt.

Het is mogelijk dat toevalsvondsten zich voordoen op locaties waar archeologisch vooronderzoek heeft plaatsgevonden en waar is geconcludeerd dat er waarschijnlijk geen archeologische restanten in de bodem aanwezig zijn. Omdat de vergunning voor het uitvoeren van de werkzaamheden reeds is verleend, zal in dergelijke situaties de initiatiefnemer niet gehouden zijn tot vergoeding van de kosten van het eventueel daaruit voortvloeiende archeologisch onderzoek. De melding van een toevalsvondst kan er namelijk in bijzondere gevallen wel toe leiden dat de rijksoverheid gelast de werken of werkzaamheden geheel of gedeeltelijk stil te leggen ten behoeve van archeologisch onderzoek. De schade die hierdoor wordt veroorzaakt, wordt door het rijk naar redelijkheid vergoed. De gemeente heeft niet de bevoegdheid werkzaamheden stil te leggen in het belang van archeologisch onderzoek.

12. Welstandsbeleid

Het doel van het welstandsbeleid van de gemeente Loon op Zand is streven naar (behoud van de) kwaliteit van de publieke ruimte, op termijn leidend tot een integraal kwaliteitbeleid voor de drie kernen en het buitengebied.

Door de Welstandsnota kan de gemeente een stimulerend, duidelijk en goed te handhaven welstandstoezicht inrichten en opdrachtgevers en ontwerpers in een vroeg stadium informeren over de criteria die bij de welstandsbeoordeling een rol spelen. Op grond van artikel 12 van de Woningwet wordt een welstandbeoordeling uitgevoerd, die gericht is op het uiterlijk van woningen en de plaatsing van een bouwwerk. De beoordeling van gebouwen kan alleen worden gebaseerd op door de gemeente in de welstandsnota vastgestelde welstandscriteria.. In Loon op Zand zijn echter in 2012 de welstandscriteria uit de Bouwverordening geschrapt. Daaruit zou men kunnen concluderen, dat het college geen behoefte meer heeft aan een afgewogen visie ook op de zorg voor archeologische en cultuurhistorische waarden, die normaliter in de welstandscriteria opgenomen zijn.

Het welstandstoezicht wordt uitgevoerd door burgemeester en wethouders. Ook ligt hier de verantwoordelijkheid voor de afgifte van bouwvergunningen. De vraag is of de gemeenteraad van Loon op Zand hier wel voldoende op toeziet.

Een belangrijke rol in het proces van welstandstoezicht is weggelegd voor de welstandscommissie. Deze commissie geeft een onafhankelijk en deskundig advies over voorgenomen bouwplannen. Hierbij zouden de criteria van de Welstandsnota gebruikt moeten worden. Nu die er niet meer zijn, maakt dat de weg open voor willekeur.

13. Toerisme

Cultuurhistorie en toerisme gaan steeds meer samen om het toeristisch aanbod te vergroten en kwalitatief te verbreden. Het erfgoed in de gemeente kan in samenhang met het landschappelijk schoon toeristen trekken, dit is tevens van belang voor de economische vitaliteit van het gebied. De cultuurtoerist kan een belangrijke doelgroep zijn voor de gemeente. Deze doelgroep bestaat vaak uit de oudere generatie die over tijd en financiële middelen beschikt om de cultuurhistorie van de gemeente op verschillende manieren te ontdekken. Toerisme kan tevens een belangrijke bijdrage leveren aan het behoud van cultuurhistorisch erfgoed in de gemeente. Dit kan onder andere door middel van een cultuurhistorische route en open monumentendag, zoals die door de heemkundekringen georganiseerd worden.

14. Digitaal bestand

Om de kwaliteit van planontwikkelingen in de toekomst te garanderen zal de Cultuurhistorische Waardenkaart (als deze afgerond is met de juiste inventarisaties en waardebeoordelingen) aan een groot publiek beschikbaar moeten worden gesteld. Hiervoor is het noodzakelijk dat een goed toegankelijk gedigitaliseerd bestand wordt ontwikkeld, zodat alle cultuurhistorische waarden in kaartbeelden kunnen worden opgeroepen. Behalve de geografische aanduiding, is op de bij deze beleidsnota behorende archeologische en cultuurhistorische beleidskaart ook per waarde achtergrondinformatie op te vragen. Tevens worden de betreffende 'gevoelige' gebieden inzichtelijk gemaakt, waarin eveneens achtergrondinformatie is op te vragen.

Dit digitale bestand wordt in eerste instantie gebruikt voor de gemeentelijke planvorming en zal daarom beschikbaar moeten zijn voor betrokkenen bij interne beleidsprocessen, alle (relevante) personen, afdelingen en opdrachtnemers van de gemeente die betrokken zijn bij de ruimtelijke planvorming en welstandsrichtlijnen. Verder wordt geadviseerd de kaart raadpleegbaar te maken voor projectontwikkelaars, architecten en andere initiatiefnemers, zodat bekend is op basis van welke archeologische en cultuurhistorische waarden plannen worden getoetst en vooraf de kaders duidelijk zijn.

Tevens kan dit bestand informatie geven voor de lokale deskundigen in de heemkundekringen, overige betrokkenen bij cultuurhistorie, bibliotheken, educatieve instanties en andere belangstellenden.